

УДК 091:930.2:929(048.1)ФОТ(477.82)

С. М. Міщук,
доктор історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
Г. А. Міщук,
кандидат історичних наук
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

**ДОКУМЕНТИ О. А. ФОТИНСЬКОГО У ФОНДАХ
ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НБУВ ТА ЇХНЯ
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА РОЛЬ У ДОСЛІДЖЕННЯХ З
БІОГРАФІСТИКИ ТА БІБЛІОГРАФІСТИКИ ВОЛИНІ**

Проаналізовано архівний комплекс волинського історика-краєзнавця О. А. Фотинського (1862–1931), що зберігається у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Введено до наукового обігу та визначено інформаційне значення документів для розвитку біографічних та біобібліографічних регіональних досліджень України.

Ключові слова: рукописи, архів, О. Фотинський, археографія, пам'ятки історії, Волинь, біографістика, бібліографістика.

У біографічних студіях, присвячених персоналіям Волині, постать Ореста Авксентійовича Фотинського (1862–1931), відомого історика Церкви, краєзнавця, археографа, педагога та подвижника вивчення давньої історії Волині кінця ХІХ – початку ХХ ст., займає помітне місце [1]. Переважна більшість розвідок про вченого стосується його історико-краєзнавчого внеску у волинезнавство або бібліографічного доробку [2].

На жаль, архівалія О. А. Фотинського, яка є першоджерелом усіх досліджень про нього – і як про науковця, і як про непересічну людину, розпорошена по декількох архівосховищах, а подекуди і втрачена, тому його рукописна спадщина досі не отримала комплексної джерелознавчої оцінки.

Так, у Державному архіві Житомирської області в Житомирі (далі ДАЖО) сформований особовий фонд О. А. Фотинського [3]. Цей невеликий за обсягом (12 од. зб.) комплекс документів складається переважно з розвідок та виписок історичного змісту і відноситься до періоду 1892–1906 рр., коли О. А. Фотинський посідав місце викладача Житомирського жіночого духовного училища і лише розпочинав свою наукову працю.

© С. М. Міщук, Г. А. Міщук, 2015

Віднайдені нами в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ) одиничні документи О. А. Фотинського залучають до широкого обігу нову важливу інформацію, що сприятиме уточненню певних фактів з його наукової, педагогічної та службової діяльності. Отож мета даної публікації – проаналізувати й визначити місце рукописів ученого з фондів Інституту рукопису НБУВ у контексті вивчення його персональної біо- та бібліографії.

Збережені рукописи О. А. Фотинського нечисленні (7 документів) та фрагментарні. Вони не становлять цілісного архівного комплексу, оскільки знаходяться в різних фондах Інституту рукопису НБУВ. За видом їх можна поділити на три групи: біографічні документи, наукові матеріали та епістолярій.

Нові факти до біографії О. А. Фотинського надає одиниця зберігання з архіву ректора Київської духовної академії Ф. І. Титова [4]. Вона складається з двох документів: анкетних даних О. А. Фотинського 1910 р., наданих ним за друкованою табличною формою у процесі підготовки Біографічного словника до 300-річчя Академії, та його Формулярного списку про службу, вірогідно, з 1912 р. Комплексне залучення цих даних у науковий обіг доповнює і конкретизує відомості про життєвий та творчий шлях О. А. Фотинського від 1862 по 1912 р. включно.

Такі стандартні опитувальники були розіслані Радою Академії 25 березня 1910 р., напередодні святкування 300-річчя *Alma mater*, випускникам КДА для заповнення з метою укладання Біографічного словника. Тоді цей запланований проект, на жаль, не був здійснений. Опублікувати матеріали до біографічного словника вдалося лише нещодавно [5].

Анкета з 13-ти опитувальних пунктів на двоаркушевому друкованому бланку за № 368 датована, вірогідно, вже після надходження її до Академії – 15 січня 1911 р. Фактографічну цінність анкети підвищує те, що вона заповнена власноруч О. А. Фотинським, тобто є його автографом.

Отже, згідно з автобіографією, Орест Авксентійович Фотинський народився 24 грудня 1862 р. в родині парафіяльного священика в с. Батьків Кременецького повіту Волинської губернії (нині – Радивилівський р-н Рівненської обл.). Початкову освіту здобув у Кременецькому духовному училищі, потім навчався у Волинській духовній семінарії. У 1883–1887 рр. О. А. Фотинський продовжив духовну освіту в Київській духовній академії [4, арк. 1].

У фонді ІР НБУВ «Колекція дисертацій студентів Київської духовної академії» (ф. 304) зберігається рукопис дисертаційної праці студента IV курсу О. А. Фотинського «Греческое духовенство в России в домонгольский период и его заслуги для русского Просвещения и литературы» 1887 р.,

що репрезентує його наукові уподобання в кінцевий період навчання в Академії [6].

На титулі дисертації автором вказані назва та своє прізвище, з пізнішою припискою зверху, іншим почерком, олівцем, – «20 августа 1887. В. Н. Малинину» (викладач КДА. – С. М.). Праця складається з титульного аркуша (арк. I), передмови (арк. II) та 437 сторінок тексту авторської пагінації, написана на т. зв. поштовому папері, темнокоричневим чорнилом, акуратним студентським почерком. У кінці вказано дату подання дисертаційного твору для рецензування – 19 березня 1887 р. [6, с. 437]. Робота має численні посторінкові посилання на опубліковані джерела та фахову літературу за темою. Серед бібліографічних посилань – давньоруські рукописні пам'ятки, зокрема Кормча з Румянцевського музею та Лаврентіївський літопис, святоотечеські твори Василя Великого та Григорія Ниського, «История русской церкви» митрополита Макарія (Булгакова), «Описание славянских рукописей Московского синодального собрания» О. Горського та К. Невоструєва, історико-церковні праці Є. Голубінського, Ф. Буслаєва, О. Щапова, А. Попова та ін. [6].

12 червня 1887 р. О. А. Фотинський захистив дисертацію і отримав ступінь кандидата богослов'я. Рецензентом був екстраординарний професор КДА Василій Малінін. За його оцінкою, ця перша спроба студентського дослідження є досить нерівною та характеризується неповнотою. Згідно з рецензією, праця розпадається на дві нерівнозначні частини. У першій – розглядається просвітницька діяльність грецького духівництва у домонгольський період, а також питання щодо давньоруських шкіл, і, на думку В. Малініна, цей аспект висвітлений недостатньо ґрунтовно. Другу частину праці О. А. Фотинського присвячено літературній діяльності грецького духівництва в цю епоху, в ній більш ретельно проаналізовані полемічні, канонічні, проповідницькі, богослужбні, агіографічні твори. Ця частина, на думку рецензента, вигідно відрізнялася від першої повнотою наукових узагальнень, детальністю аналізу, вмотивованою структурою та гарною мовою. В цілому для отримання ступеня кандидата твір був оцінений як дуже задовільний [7]. Праця залишилася в рукопису та не була надрукована. Отже, по закінченні курсу в Академії О. А. Фотинський отримав ступінь кандидата богослов'я.

Через рік після цього, 15 серпня 1888 р., О. А. Фотинський влаштувався на службу до Волинського жіночого училища духовного відомства в Житомирі, де спочатку викладав історію та географію, а з лютого 1889 р. – за власним бажанням – ще й космографію. Починаючи з 1890 р. виконував функції секретаря в тому ж училищі. У різні роки він тимчасово працював також у Першій Житомирській гімназії, у приватних гімназіях

О. С. Преображенського, Н. А. Овсянникової та Н. В. Покрамович, про що свідчать дані його Анкети [4, арк. 1–1зв.].

Імовірно, О. А. Фотинському також були властиві здібності до точних дисциплін, адже на його прохання в жовтні 1893 р. він був переведений на кафедру фізики, арифметики та геометрії. Проте лише в 1903 р., через десять років, згідно з анкетними даними, його було затверджено на штатній посаді вчителя математики та фізики [4, арк. Ззв.–5; 7–8].

Інформативно насиченим у контексті встановлення фактів біографії О. А. Фотинського є «Формулярний список о службе преподавателя Волынского женского училища духовного ведомства Статского советника Ореста Авксентьевича Фотинского». Це документ форматом у 2°, у вигляді стандартної друкованої таблиці з 14 пунктів, де вказані машинописні відомості про особу [4]. Список офіційно засвідчений підписами керівниці училища Катерини фон Штейн та ще двох викладачів. Завдяки лаконічним канцелярським записам у Формулярному списку О. А. Фотинського дізнаємося про хронологічні етапи його кар'єрного зростання та службових змін, про нагородження орденами за службові заслуги, навіть про подробиці відносно сімейного стану й стану здоров'я тощо.

Так, у лютому 1894 р. О. А. Фотинський був призначений завідуючим Волинським єпархіальним давньосховищем. Невдовзі, в серпні 1894 р., його затверджено в чині колезького асесора, в березні 1895 р. за вислугою років він уже отримує чин надвірного радника, а в листопаді 1896 р. представлений до колезького радника. Відповідно змінюються й призначення О. А. Фотинського. У жовтні 1899 р. його обрано членом Житомирського відділення повітової єпархіальної училищної ради. Після набуття в серпні 1900 р. чину статського радника, вже в 1901 р. він – член правління Волинського жіночого училища духовного відомства. У 1902 р. за службові заслуги О. А. Фотинського нагороджено орденом св. Анни 3-го ступеня, в 1910 р. – 2-го ступеня, раніше, в 1895 р., – орденом св. Станіслава 3-го та в 1905 р. – 2-го ступеня.

Імовірно, що в цей період похитнувся стан здоров'я О. А. Фотинського: в 1907–1908 рр. обер-прокурором св. Синоду йому було надано грошову допомогу на лікування. Згідно з Формулярним списком, останньою в кар'єрі О. А. Фотинського була посада секретаря правління училища, датована 1912 р. [4, арк. 8зв.–9].

Формулярний список містить також і особисті дані щодо родинного стану О. А. Фотинського. Так, у травні 1891 р. в шлюбі з Людмилою Іванівною Фотинською в сім'ї народився син Микола Орестович [4, арк. 4].

Отож обидва архівні документи з фондів ІР НБУВ логічно доповнюють один одного, оскільки містять важливі біобібліографічні дані для

встановлення хронології та певних життєвих фактів. Особливо цінними в джерелознавчому аспекті є біографічні деталі, зафіксовані власноруч О. А. Фотинським. Крім відомостей про службу, вказаних в Анкетних даних та Формулярному списку, достовірною є інформація щодо його членства в наукових товариствах, зокрема – в Московському Археологічному, Волинському Церковно-Археологічному, Товаристві дослідників Волині, Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові [4, арк. 1зв.].

У цьому сенсі також змістовною в Анкетних даних є рубрика, заповнена О. А. Фотинським, щодо власних наукових і літературних творів, адже в ній зафіксовані конкретні авторські відомості, незважаючи на деякі огріхи в записах і бібліографічні недоліки. Назви власних праць згадані автором по пам'яті, іноді в довільній формі, іноді неточно занотована дата публікації або відсутня взагалі. Загалом автор вказав 22 публікації (фактично їх 23; оскільки двічі він помилково занотував пункт 18). Значна частина статей була опублікована в друкованих органах церковно-історичного та історико-краєзнавчого напрямку: у «Волынских епархиальных ведомостях», «Волынском историко-археологическом сборнике», «Трудах Общества Нестора-Летописца», «Трудах общества исследователей Волини». Деякі з них були згодом перевидані окремим друком [4, арк. 1зв.–2].

І якщо назви розвідок О. А. Фотинського у «Волынских епархиальных ведомостях», «Трудах Общества Нестора-Летописца» тощо повторюються в бібліографічних списках його праць, то, навпаки, згадані ним публікації з історико-краєзнавчої тематики на шпальтах губернської газети «Волинь» маловідомі та становлять інтерес для фахівців. Власні газетні публікації згадані О. А. Фотинським переважно без зазначення дати випуску номера газети. Це, зокрема, статті «Крестьянская доля на Волини в XVII в.», «Головотяпские фрагменты», «Арабский эмир-волынец», «Семейные отношения в Юго-Западной Руси в XVI–XVII вв.», «Эмигранты Великой французской революции», «Студенческие волнения в Германии» та ін. Ці відомості певною мірою заповнюють прогалини в науковій бібліографії О. А. Фотинського. В контексті визначення наукового доробку О. А. Фотинського інтерес також становить оцінка автором своїх розвідок за ступенем їхньої наукової значимості власне для нього [4, арк. 1зв.–2].

Іншу групу документів О. А. Фотинського в фондах Інституту рукопису НБУВ становлять його нечисленні (їх чотири) листи за 1887–1923 рр. до Д. Богдашевського, В. Антоновича, М. Біляшівського та Д. Багалія.

Три з цих листів (окрім листа 1887 р. до Д. Богдашевського) були опубліковані, однак без жодних коментарів та аналізу [8].

Приватні листи є важливим джерелом до вивчення життєвого та творчого шляху О. А. Фотинського. Вони проливають світло на наукові

зацікавлення автора, характеризують його світоглядні засади, інформують про зміни в службовій діяльності, в даному випадку – в хронологічний період від 1887 до 1923 р. Зрештою, епістолярій свідчить про його особисті взаємини з відомими українськими вченими – істориками, археологами, музеєзнавцями, богословами – Д. Богдашевським, В. Антоновичем, М. Біляшівським, Д. Багалієм.

Усі автографи листів датовані О. А. Фотинським. На жаль, місцезнаходження відповідей згаданих адресатів досі невідоме, – ймовірно, листи-відповіді відклалися в інших архівосховищах (проте в особовому архіві О. А. Фотинського в ДАЖО – ф. 714 – вони відсутні [3]), що загалом ускладнює комплексний аналіз особистих контактів О. А. Фотинського. Отож віднайдені у фондах ІР НБУВ нехай навіть фрагментарні епістолярні джерела виконують важливу інформаційну функцію, свідчаючи про близькість науково-дослідницьких уподобань кореспондентів та адресатів, відтворюючи жваву атмосферу українського наукового середовища кінця ХІХ – початку ХХ ст. (листи до В. Антоновича, М. Біляшівського), віддзеркалюючи стан зі становленням архівної справи в Україні на початку 20-х років ХХ ст. (лист до Д. Багалія).

Тематика листування волинського вченого висвітлює низку актуальних для нього та його адресатів питань – історико-філологічні та бібліографічні розшуки, регіональні археологічні та краєзнавчі студії, підготовка історико-краєзнавчої наукової експедиції на Волині, співпраця в Археологічному літописі, кадрові зміни в Житомирському губернському архіві в перші радянські роки тощо.

Найбільш ранній за хронологією лист на двох аркушах О. А. Фотинського до Дмитра Івановича Богдашевського (1861–1933), викладача КДА, в майбутньому – архієпископа Василя, зберігається в його особовому архіві. Він написаний 28 грудня 1887 р., через півроку після закінчення О. А. Фотинським Київської духовної академії. Після повернення на Волинь він, імовірно тимчасово, перебував у с. Лавринівці Заславського повіту, де мешкав у священника Захарії Гардасевича (або просто відвідував його), бо через останнього підтримувався поштовий зв'язок, про що свідчить зворотна адреса листа [9, арк. 2].

Обох кореспондентів на той момент пов'язувало багато спільного. Земляки, уродженці Волинської губернії, обидва спочатку успішно закінчили Волинську духовну семінарію, потім – Київську духовну академію. Щоправда, Д. Богдашевський закінчив семінарію на рік раніше від О. Фотинського – він навчався у 1876–1882 рр., і, відповідно, став його старшим товаришем по Академії – в 1882–1886 рр. Надалі, після закінчення академічного курсу, Д. Богдашевський був залишений професорським

кандидатом на кафедрі історії філософії [5, с. 143]. І саме з цим почесним призначенням і привітав О. Фотинський свого земляка [9, арк. 1].

Окрім цього, в листі порушується питання про підготовку О. Фотинського до написання магістерської дисертації. Цей факт треба взяти до уваги сучасними архівістами, щоб уникнути неточностей у вивченні життя й діяльності вченого. Зокрема, дослідниця-архівознавець О. Коваль у статті про О. Фотинського у фаховому архівному довіднику помилково зазначає, що він закінчив Академію зі званням кандидата-магістра [10, с. 644–646]. Отож ця згадка в листі є додатковим аргументом стосовно відсутності магістерського звання у О. Фотинського на момент закінчення Академії, що також підтверджується протоколами Київської духовної академії за 1887 р., де в списку випускників студент О. Фотинський значиться зі ступенем студента богослов'я [7, с. 249].

Отже, О. А. Фотинський звертається до Д. І. Богдашевського з проханням допомогти йому з необхідною літературою для написання магістерської праці. У листі він не повідомив назву запланованої праці, але, судячи з наведеного списку бібліографії, її тематика стосувалася питань дослідження пам'яток давньоруської літератури та взагалі – слов'янської етнології і фольклору, отож була семантично близькою до кандидатської дисертації О. Фотинського.

Грунтовний список джерел свідчить про те, що магістерська дисертація планувалася О. Фотинським досить відповідально і на високому науковому рівні. Як повідомив автор листа, частину видань йому вдалося відшукати в зібранні місцевої семінарії в Житомирі, втім залишався невіднайденим значний за обсягом бібліографічний масив, що складався з наукових критико-бібліографічних джерел, наукової періодики, продовжуваних видань тощо [9, арк. 1].

У списку необхідних праць О. Фотинський надає скорочене бібліографічне описання розвідки або її назву в довільній формі. Для встановлення проблематики запланованої дисертації наведемо позиції бібліографічних джерел зі списку. Серед них: Тихонравов М. «Памятники отречённой русской литературы», «Летописи русской литературы»; Бессонов П. «Калеки переходные», Варенцов В. «Духовность русских стихов»; Афанасьев О. «Поэтические воззрения славян на природу» та «Русские народные сказки» в його обробці; Котляревский О. «О погребальных обычаях языческих славян»; Пыпин О. «Очерк литературной истории старинных повестей и сказок» (опубліковано в «Учёных записках II отдела Академии наук», кн. IV); Караджич В. «Српске народне пјесме»; Ербен К. Я. «Prostonarodni ceske pisne a rikadla»; Воцель Я. Э. «Древнейшая бытовая история славян и чехов в особенности»; Худяков И. «Великорусские сказки»,

«Материалы для изучения народной словесности»; Древлянский П. «Белорусские народные предания»; Барсов Е. «Причитания Северного края» (ч. 1), Кулиш П. «Записки о Южной Руси»; Якушкин П. «Русские народные песни»; Шейн П. «Белорусские народные песни»; Стецкий Т. «Wołyń pod względem historycznym, statystycznym i archeologicznym»; Новосельский А. «Lud ukraiński»; Сахаров И. «Сказания русского народа»; Сахаров В. «Эсхатологические сочинения и сказания в древнерусской письменности и влияние их на народные духовные стихи» [9, арк. 1зв.–2].

Крім цих видань О. Фотинський просив Д. Богдашевського відшукати в Києві публікації в науковій періодиці, – йшлося про окремі томи «Чтений в Императорском Обществе истории и древностей российских», а також про деякі випуски російського журналу «Вестник Европы» та видання Російського географічного товариства [9, арк. 2]. Отже, як видно з цього списку, проблематика магістерської праці охоплювала давні пам'ятки слов'янського фольклору та літератури, історію літературної міфології. Однак запланований проект магістерського дослідження за невідомих обставин так і не був реалізований О. Фотинським.

Другий за хронологією двоаркушевий лист О. Фотинського від 14 травня 1900 р. з Житомира адресований видатному українському історичу та археологу, засновнику київської історичної школи Володимирі Боніфатійовичу Антоновичу [11]. На той момент кореспондентів об'єднувала робота у Волинському церковно-археологічному товаристві, заснованому в 1894 р. за ініціативою О. Фотинського при Волинському єпархіальному давньосховищі (В. Б. Антонович був його почесним членом від 1897 р.), Історичному товаристві Нестора-літописця в Києві (О. Фотинський – його дійсний член від 1899 р.) та спільна участь в інших установах та фахових проектах. Відомо, що В. Б. Антонович, будучи зацікавленим пам'ятками Волині, започаткував археологічні розкопки на її теренах та організував експедиції до цього регіону. Під керівництвом В. Антоновича О. Фотинський разом з краєзнавцем Миколою Трипольським досліджував реліквії волинських монастирів – Городищенського, Загорівського, Дерманського, Корецького, Любарського, Тригірського. Саме завдяки співпраці з волинськими вченими В. Антонович уклав та опублікував цінну в джерелознавчому плані «Археологическую карту Волинской губернии» (М., 1900). Джерела свідчать про те, що наукові взаємини професора В. Антоновича з волинським дослідником підтримувалися задовго до моменту написання йому листа О. Фотинським влітку 1900 р. Підтвердженням тому є, на думку історика І. Ярмошика, подарований волинянину перший том праці В. Антоновича «Монографии по истории Юго-Западной Руси» (К., 1885), який зберігається в бібліотеці Житомирського

краєзнавчого музею. Видання має дарчий напис автора О. Фотинському, що вказує на близькі особисті та наукові зв'язки між В. Антоновичем та його житомирським колегою [3; Ярмошик І. І., вказ. праця, с. 72–73].

Лист О. Фотинського до В. Антоновича не лише відтворює атмосферу дослідницьких пошуків в історичних наукових колах, а й свідчить про спроби організації виявлення та обліку історико-культурних пам'яток у Волинському краї на зламі XIX та XX ст. Слід зазначити, що започаткуванню польового обстеження старожитностей у регіонах України передувала конкретна підготовча робота фахівців Історичного товариства Нестора-літописця в Києві та Московського археологічного товариства.

Робота з віднайдення та дослідження історико-культурних цінностей набула інтенсивності на XI Археологічному з'їзді в Києві в серпні 1899 р. й особливо після з'їзду, коли графинею П. Уваровою, головою Імператорського Московського археологічного товариства, було здійснено обстеження давніх пам'яток України. До пам'яткоохоронних заходів, запропонованих П. Уваровою, активно долучилися члени Історичного товариства Нестора-літописця. На засіданні Товариства в листопаді 1899 р. було створено спеціальну комісію з описування й видання пам'яток місцевої старовини [12]. Утворена комісія клопотала про надання Товариству офіційних повноважень з метою збереження історико-культурних об'єктів від руйнації та незабаром розробила основні напрями своєї діяльності [12]. На засіданні Товариства, що відбулося 3 травня 1900 р., було заплановано розробку програми опису пам'яток, організацію попереднього збирання відомостей про об'єкти старовини в Київській, Чернігівській, Полтавській, Волинській, Подільській губерніях, а також проведення там наукових експедицій (екскурсій) [13].

На засіданні спеціальної комісії, яке проходило під головуванням професора В. Антоновича 6 червня 1900 р., було повідомлено про надходження коштів на витрати на проведення експедицій. Однак через брак часу на підготовку цих пошукових заходів загальна більшість раніше заохочених до цієї роботи відмовилася від ідеї. В результаті з 17 запланованих осіб на організацію експедицій погодилися лише трое: Поділлям – Є. Сіцинський, Волиню – О. Фотинський та Київською губернією – М. Біляшівський [14].

У своєму листі до В. Антоновича О. Фотинський згадує про ініціативу графині П. Уварової, яка намагалася організувати наукове дослідження історичних пам'яток і старожитностей у регіонах України. З цією метою керівництво Московського археологічного товариства зверталось до місцевих істориків та краєзнавців з проханням взяти участь в екскурсії з описування певної місцевості та її історичних пам'яток. За свідченням О. Фотинського, П. Уварова особисто написала йому листа з пропозицією описати

будь-яку місцевість Волинської губернії, запропонувавши звернутися для обговорення конкретних деталей екскурсії до В. Антоновича [11, арк. 1]. О. Фотинський як член Товариства Нестора-літописця тоді був співзасновником і керівником Волинського єпархіального давньосховища в Житомирі і по праву вважався знавцем історико-культурних старожитностей [11, арк.1].

У свою чергу, В. Антонович у Товаристві Нестора-літописця курував цей проект від самого початку: на засіданні 12 грудня 1899 р. збирання інформації по Волинській губернії та складання попередніх списків історичних пам'яток було доручено йому разом з О. Левицьким [15].

Згідно з текстом листа, П. Уварова висунула конкретні умови стосовно збирання відомостей про місцевість, її фотографування та укладання зводу відповідних літературних відомостей. Стосовно зводу О. Фотинський, на нашу думку, цілком логічно запропонував залучити до цієї справи колектив дослідників, зокрема з Товариства Нестора-літописця у Києві, мотивуючи свою відмову відсутністю належної бібліографічної бази у фахівців з провінції. Також через брак часу він категорично відмовлявся від ідеї стосовно відшукування ним зразків народної творчості і планував зосередитися виключно на історичних пам'ятках [11, арк. 1–1зв.].

Стосовно визначення періоду проведення археологічної екскурсії Волиню, то О. Фотинський, очевидно маючи обмеження в часі через викладацьку роботу та працю в давньосховищі, пропонував конкретний місяць – липень. У листі О. Фотинський радився з В. Антоновичем щодо району проведення експедиції, а також запитував авторитетного колегу про існування єдиної програми описування різних місцевостей [11, арк. 2]. Цей інтерес О. Фотинського був у край актуальним, адже на попередньому засіданні Товариства 6 червня 1900 р. сповіщалося про те, що програму від Московського археологічного товариства та «метрику» від Імператорської Археологічної комісії ще не було отримано [14, с. 63]. Фотинський, посилаючись на згадку графині про розроблену власне В. Антоновичем особливу програму обстеження, йому невідому, просив докладніше повідомити про неї [11, арк. 2].

Щодо маршруту майбутнього обстеження, то О. Фотинський запропонував свої послуги стосовно дослідження місцевостей від верхів'я вниз за течією однієї з волинських річок – Горині, чи Вілії, Турії, Ікви, Нарині, Славечни і цікавився думкою В. Антоновича з цього приводу [11, арк. 2].

Невідомо, чи отримав О. Фотинський відповідь на свого листа, проте зазначимо, що невдовзі всі ці плани були ним реалізовані [16].

Улітку 1900 р., з 1 липня по 6 серпня, члени Історичного товариства Нестора-літописця під керівництвом О. Фотинського працювали у Волин-

ській губернії. Зауважимо, що серед інших губерній Південно-Західного краю Російської імперії Волинська займала перше місце за кількістю історичних пам'яток. Спочатку науковці запланували обстеження Дубенського і суміжних з ним частин Острозького повіту. Але через обмаль часу вдалося обстежити лише пам'ятки Дубенського повіту: було відвідано 28 місцевостей, де екскурсанти реєстрували історико-культурні об'єкти, переважно церковні. На місцях пам'ятки описувалися або фотографувалися, з історико-архітектурних споруд було зроблено креслення та знімалися плани. Водночас екскурсанти фіксували рукописно-книжкові та архівні артефакти, особливо цінною вважалася в цьому сенсі збірка Дерманського монастиря [16, с. 197–198].

Зазначимо, що після закінчення експедиції, яка мала важливе наукове значення, О. Фотинський став ініціатором подання клопотання Волинським археологічним товариством про передачу до єпархіального давньосховища ікон, церковного начиння, рукописів, книжок тощо, адже централізація пам'яток старовини забезпечувала їхнє збереження [16, с. 206].

Лист О. Фотинського до Миколи Федотовича Біляшівського, археолога, археографа, мистецтвознавця та організатора музейної справи, написаний 30 листопада 1902 р. у Житомирі і відправлений до Києва, зберігається в особовому архівному фонді останнього в ІР НБУВ. Документ складається з двох аркушів, але, на жаль, частину другого аркуша зверху обірвано з пошкодженням тексту [17].

Основною темою цього епістолярію було видання часопису «Археологическая летопись Южной Руси», заснованого та випущеного за редактування М. Біляшівського. «Археологическая летопись Южной Руси» виходила спочатку при журналі «Киевская старина» (1899–1901), а від 1903 р. публікувалася як самостійне видання. Часопис (1903–1906) мав періодичність у шість разів на рік і фактично був першим фаховим журналом, який цілеспрямоване висвітлював питання археології в Україні на початку ХХ ст., серед іншого повідомляючи про регіональні історичні пам'ятки, зокрема й на Волині.

На зламі ХІХ та ХХ ст. цей журнал відіграв помітну роль у розвитку та активізації історико-краєзнавчих та археологічних студій, координував зусилля фахівців археологічної галузі, інформував про діяльність наукових і краєзнавчих товариств і архівних комісій, склад збірок і приватних музеїв. На його сторінках публікувалися розвідки багатьох археологів, зокрема й О. Фотинського [18].

У листі, надісланому О. Фотинським у відповідь на пропозицію М. Біляшівського про співпрацю з часописом «Археологическая летопись Южной Руси», автор з подякою повідомив про згоду бути співробітником

журналу [17, арк. 1] і поставив ряд конкретних питань М. Біляшівському як редактору стосовно змісту часопису, підготовки фотоілюстрацій пам'яток старовини, розробки концепції видання як самостійного друкованого органу, який на той час вже відокремився від «Киевской старины».

Видання «Летописи» було гарно ілюстроване фотографіями артефактів з різних регіонів України, здебільшого завдяки місцевим аматорам-красзнавцям. Так, фотографії історичних пам'яток і реліквій давньої Волині М. Біляшівський планував отримати від О. Фотинського. Тому в листі кореспондент уточнював у редактора «Летописи», які саме пам'ятки – ікони, гравюри, церковне начиння, архітектурні споруди, рукописи тощо – слід відображати на запланованих до видання фото. За твердженням О. Фотинського, серед розмаїття волинських старожитностей пам'ятки церковного характеру кількісно значно переважали, проте й нечисленні світські раритети, на його думку, могли становити не менший інтерес для фахівців [17, арк. 1–1зв.].

Дискусійною темою листа була пропозиція О. Фотинського щодо зміни концепції запланованого видання. Оскільки видання змінювало формат, відокремлюючись від «Киевской старины», логічною була б також і тематична переорієнтація напрямку часопису. О. Фотинський запропонував зробити «Летопись» органом не лише археологічної, але й історичної науки Південної Русі, чим колись була, але від чого відійшла тепер «Киевская старина». Щодо напрямку «Киевской старины», то «нехай би вона й дальше, – на думку О. Фотинського, – розгорнула власну українсько-белетристичну програму». Така пропозиція була логічною, оскільки, з врахуванням вимог читачької аудиторії, сприяла б поширенню накладу «Старины». Як результат, обидва журнали існуватимуть поряд, маючи власне коло читачів і доповнюючи один другого [17, арк. 1зв.–2]. Ця порада була висловлена О. Фотинським у досить делікатній формі, з повагою до адресата, «який так близько стояв протягом тривалого часу до редакції «Киевской старины». [17, арк. 2]. Для О. Фотинського думка М. Біляшівського з цього приводу була пріоритетною та вкрай важливою.

Ще одна порада волинського вченого стосовно структури часопису вміщена в приписці до листа, на пошкодженому зверху аркуші: він пропонує систематично публікувати відомості про пам'ятки житомирського сховища під спільним заголовком «Нариси Волинського єпархіального давньосховища» [17, арк. 2зв.].

Нарешті в цьому листі побіжно згаданий ще один аспект наукових взаємин кореспондента та адресата, – вочевидь, між ними здійснювався також обмін профільними виданнями. Так, у тексті промайнула згадка про відправлення О. Фотинським якихось книжок (без вказівки на

конкретні назви та авторство) до бібліотеки Музею (йдеться про Художньо-промисловий музей у Києві, очолюваний М. Біляшівським) [17, арк. 1зв.]. Варто припустити, що О. Фотинський поповнював цю бібліотеку виданнями власних творів або випусками Волинського історико-археологічного збірника, що публікувався Волинським церковно-археологічним товариством з ініціативи вченого. Ймовірно, що так само й М. Біляшівський надсилав О. Фотинському до Житомира фахові історико-археологічні видання. Така співпраця видається досить корисною для цих подвижників української археології та музейної справи.

Останнім за хронологією є лист О. Фотинського до Дмитра Івановича Багалія від 1 грудня 1923 р., що відклався в архіві Багалія, який міститься в комплексному фонді «Літературні матеріали» [19]. Він написаний кореспондентом у важкий період пореволюційних перетворень, – саме коли О. Фотинський очолював роботу з охорони архівів Волині. Від самого початку створення у 1919 р. архівної секції при Губернському комітеті з охорони пам'яток мистецтва і старовини (Губкопис) він нею завідував, далі, у 1922–1923 рр., він був завідуючим губернським архівним управлінням, а з червня 1923 р. – заступником завідуючого з наукових питань. Загалом у цей час О. Фотинський активно займався обліковуванням та упорядкуванням архівів Житомира [10, с. 645].

Адресат О. Фотинського Дмитро Іванович Багалій, видатний історик та громадський діяч, на початку 20-х років ХХ ст. фактично керував архівною справою в Україні. Після реорганізації Головарху в Укрцентрархів він виконував обов'язки його голови [10, с. 34]. Очолюючи архівну секцію Харківської губернської комісії, а від 1921 р. – Всеукраїнської з охорони пам'яток мистецтва і старовини, він організував реєстрацію, обстеження і взяття на державний облік та під охорону архіви спочатку на Харківщині, а згодом і на всій території України [10, с. 34].

Отож Д. Багалій був безпосередньо обізнаний з проблемами реорганізації й становлення губернських архівів у пореволюційні роки, через що О. Фотинський і звернувся до нього у важкий момент свого життя, коли його, за власним виразом, «було скорочено» з посади заступника завідуючого Житомирським губархом [19, арк. 1]. З листа ясно, що на посаді завідуючого залишився такий собі Сашин [20, с. 31–32] (І. П. Сашин, за джерелами, очолював Житомирський архів від червня 1923 до 1924 р. і був автором замітки «Работа губарха на Волини», опублікованої на шпальтах газети «Волинский пролетарий» 16 лютого 1924 р. – *С. М.*).

Ймовірно, що звільнення О. Фотинського спричинило неприйняття ним політики І. Сашина стосовно опрацювання цінних архівних документів. О. Фотинський гостро критикував стиль роботи Сашина, під

безглуздим керівництвом котрого «... бере боязкість за житомирські й без того пошарпані нечисленні архіви» [19, арк. 1].

У листі згадані подробиці критичного стану Житомирського архіву. Конфлікт О. Фотинського з І. Сашиним загострювався ще й через жахливі матеріальні умови праці в губарху: «...матимешь на господарчі витрати тільки те, що заробишь продажом паперового хламу» [19, арк. 1].

О. Фотинський обурювався долею історико-культурних і церковних документів Житомирщини та піклувався про їхнє збереження, переймаючись ідеологічною переорієнтацією архівів у радянських умовах і розуміючи, що «таким хламом для Сашина з'являться майже усі папери, що не мають історико-революційного значення» [19, арк. 1–2].

Ще однією проблемою роботи в архіві було кадрове питання, адже двоє з трьох архівних працівників були ставлениками й прибічниками Сашина, які, – за влучним висловом О. Фотинського, – «в руйнуванню архівів йому (Сашину. – С. М.) лише допоможуть» [19, арк. 1зв.]. Водночас О. Фотинський робив усе можливе для того, щоб з історичними документами працювали досвідчені фахівці-науковці. Оскільки посада заступника губарху залишалася вакантною, він рекомендував на неї професорів з Волинського інституту народної освіти у Житомирі (ІНО). Може тому, що на той момент О. Фотинський також викладав у цьому інституті, він пропонував своїх колег – Євгена Семеновича Бражникова, викладача історії російської літератури, та Сергія Васильовича Кургановича, очевидно, історика [19, арк. 1зв.]. Є. С. Бражников був давнім колегою О. Фотинського ще по Першій житомирській гімназії, де викладав російську мову, про С. В. Кургановича відомо, що він був автором історико-біографічної розвідки про Діонісія Жабокрицького, Луцького і Острозького єпископа [21].

Суттєвим питанням, що вимагало офіційного дозволу Д. Багалія, було прохання О. Фотинського викликати його як експерта по волинських історичних пам'ятках до Харкова. За словами О. Фотинського, цю пропозицію висунув професор Павло Іванович Ковалевський в листі до Петра Никандровича Абрамовича [19, арк. 2]. Таке відрядження було доцільним для орієнтації в матеріалах Житомирського давньосховища, що підлягали поверненню до Польщі в зв'язку з реалізацією умов Ризького мирного договору 1921 р. У Харкові на початку 20-х років ХХ ст. було сконцентровано значну частину волинських музейних експонатів та документів Житомирського давньосховища, евакуйованих на схід ще в Першу світову війну, в 1915 р., у зв'язку з наступом німецько-австрійських військ [20, с. 8]. Після підписання Ризького мирного договору 1921 р. та з метою реалізації положень XI статті угоди на державному рівні працювала спеціальна змішана польсько-українсько-російська комісія з пошуку та

відбирання для повернення культурних цінностей, до складу якої входив академік Д. Багалій. У межах її діяльності він як експерт провів тоді копійку роботу щодо фондів польського походження, зокрема архіву Кременецького ліцею. Основною проблемою було віднайдення польських пам'яток, частково втрачених і розпорошених по місцевих сховищах [22].

Зрозуміло, що консультаційна допомога такого знавця «архівної волиніки», як О. Фотинський, була доречною в питаннях реституції пам'яток Житомирщини, однак це офіційно вирішувалося Д. Багалієм, який координував в Україні експертну роботу з розшуку й повернення польських архівів. Вірогідніше за все О. Фотинський так і не долучився до виявлення волинських архівалій у Харкові, принаймні документальних свідчень з цього приводу нами не віднайдено¹.

Отже, у світлі досліджених документів з фондів Інституту рукопису НБУВ думка щодо їхньої істотної джерелознавчої ролі в комплексному встановленні життєвого та творчого шляху О. Фотинського для розвитку історії волинезнавства кінця ХІХ – 20-х років ХХ ст. є цілком обґрунтованою.

Список використаних джерел

1. Фотинський Орест // Енциклопедія українознавства / голов. ред. В. Кубійович. – Т. 9. – Львів, 2000. – С. 3523.
2. Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті / М. Ю. Костриця. – Житомир, 2001. – 360 с.; Заєць Л. О. Публікації О. Фотинського про Волинь на сторінках періодичних видань громадських товариств Правобережної України останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. / Л. О. Заєць // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; редкол.: С. В. Гаврилук [та ін.]. – Луцьк, 2011. – № 10 : Історичні науки. – С. 121–126; Міщук С. М. Описування рукописів та стародруків Волинського єпархіального давньосховища та наукова спадщина О. О. Фотинського // Збирання та наукове описування рукописно-книжкової спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.) : [монографія] / С. М. Міщук ; Нац. акад. наук України [та ін.]. – К., 2009. – С. 280–289; Ярмошик І. І. Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях ХІХ–ХХ століть : [монографія] / І. І. Ярмошик. – Житомир, 2006. – С. 178–179.

¹ Слід зазначити, що реституційні процеси зачепили й волинські архівні фонди: так, за рішенням уряду УРСР у липні 1924 р. з Житомирського окружного архіву до Польської Республіки було передано документи, що стосувалися тієї частини Волині, яка відійшла до неї. Для цього в Житомирі було створено комісію на чолі з Д. Багалієм, зокрема її членом був завідувачий Житомирським окружним архівом С. Козлюк, який у 1924 р. змінив на цій посаді І. П. Сашина [22; Гетьман Д. І., вказ. праця, с. 28–35].

3. Державний архів Житомирської області, ф. 714, оп. 1 : Фотинський Орест Авксентійович, викладач Житомирського жіночого духовного училища (1892–1908 рр., 1905, 1906).
4. ІР НБУВ, ф.175, № 2238.
5. Биографический словарь выпускников Киевской Духовной Академии: 1819–1920-е гг. : материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА : в 4 т. Т. 1 : А–Й / сост. В. И. Ульяновский. – К., 2014. – 576 с. : илл.; Биографический словарь выпускников Киевской Духовной Академии. Т. 2 : К–П. – К., 2015.
6. ІР НБУВ, ф. 304, № 1094.
7. Извлечение из протоколов совета Киевской Духовной Академии за 1886/7 год. – К., 1888. – С. 223–225.
8. Луць В. З листування Ореста Фотинського / В. Луць // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть: питання дослідження, збереження та реставрації : наук. зб. : матеріали VI наук. конф. по волинському іконопису, м. Луцьк, 1–3 груд. 1999 р. / Волин. обл. управл. культ., Волин. краєзн. музей, Музей волинської ікони. – Луцьк, 1999. – С. 8–12.
9. ІР НБУВ, ф. 191, № 884, арк. 2.
10. Українські архівісти (XIX–XX ст.) : біобібліограф. довідник / упоряд.: І. Б. Матяш, С. Л. Зворський та ін. – К., 2007. – С. 644–646.
11. ІР НБУВ, ф. III, № 47257.
12. Заседания обществ. Общество Нестора Летописца при университете св. Владимира // Киев. старина. – 1899. – Т. 67. – С. 170–172. (Археологическая летопись).
13. Заседания обществ // Киев. старина. – 1900. – Т. 69. – С. 111–113. (Археологическая летопись).
14. Заседания обществ // Киев. старина. – 1900. – Т. 70. – С. 63–64. (Археологическая летопись).
15. Чтения в Ист. об-ве Нестора Летописца. – 1900. – Кн. 14, вып. 1. – С. 37.
16. Экскурсия О. А. Фотинского по Волынской губернии для описания памятников старины. – Киев. старина. – 1900. – Т. 71. – С. 196–206. (Археологическая летопись).
17. ІР НБУВ, ф. 31, № 1969.
18. Археологическая летопись Южной Руси // Енциклопедія історії України. Т. 1 : А–В. – К., 2003. – С. 132–133; Фотинский О. Могильник каменной кладки в ур. Княже Новоград-Волынского уезда / О. Фотинский // Археологическая летопись Южной Руси. 1904. – № 6. – С. 229–231.
19. ІР НБУВ, ф. I, № 46339.
20. Кондратюк Р. Ю. Державний архів Житомирської області. Історико-краєзнавчий нарис / Р. Ю. Кондратюк. – Житомир, 1997. – С. 31–32. (Житомир. Пам'ятки рідного міста. Вип. 4).
21. Єршов В. Patriae patres. Михайло Петрович Кудрицький / В. Єршов // Волинь – Житомирщина. – Вип. 9. – С. 7, 9; Курганович С. Дионисий Жабокрицкий, епископ Луцкий и Острожский / С. Курганович. – К., 1914.

22. Стариков Г. Реституційні суперечки щодо фондів Кременецького ліцею / Г. Стариков. – С. 640–652; Гетьман Д. І. Ризький мирний договір 1921 р. та питання повернення культурних цінностей у польсько-українських взаєминах / Д. І. Гетьман // *Магістеріум*. – Вип. 17 : Історичні студії. – К., 2004. – С. 28–35.

References

1. Fotynskyi Orest [Fotynsky Orest]. (2000). In V. Kubiiovych (Ed.-in-Chief), *Entsyklopediia ukrainoznavstva* [Ukrainian Studies Encyclopedia] (Vol. 9, p. 3523). Lviv. [In Ukrainian].
2. Kostrytsia, M. Yu. (2001). *Tovarystvo doslidnykiv Volyni: istoriia, diialnist, postati* [Society of Volyn researchers: history, activities, personalities]. Zhytomyr. [In Ukrainian]; Zaiets, L. O. (2011). Publikatsii O. Fotynskoho pro Volyn na storinkakh periodychnykh vydan hromadskykh tovarystv Pravoberezhnoi Ukrainy ostannoii tretyni XIX – pochatku XX st. [O. Fotynsky publications about Volyn in the civil societies' periodicals of Right Bank Ukraine of the last third of the 19th – early 20th centuries]. In S. V. Havryliuk et al. (Eds.), *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky* [Scientific messenger of Lesia Ukrainka Volyn National University], No. 10, pp. 121–126. Lutsk. [In Ukrainian]; Mishchuk, S. M. (2009). Opysuvannia rukopysiv ta starodrukiv Volynskoho yeparkhialnoho davnoskhovshcha ta naukova spadshchyna O. O. Fotynskoho [Description of the manuscripts and old printed books of Volyn eparchial antiquarium and scientific heritage of O. O. Fotynsky]. In *Zbyrannia ta naukovе opysuvannia rukopysno-knyzhkovoї spadshchyny Ukrainy (druha polovyna XIX – 30-ti roky XX st.)* [Monohrafiia] [Collecting and scientific description of manuscript and book heritage of Ukraine (second half of the 19th – 30s of the 20th century)] [Monograph] (pp. 280–289). Kyiv. [In Ukrainian]; Yarmoshyk, I. I. (2006). *Volyn v istoryko-kraieznavchykh doslidzhenniakh XIX–XX stolit* [Monohrafiia]. [Volyn in historical and local studies of the 19–20th centuries] [Monograph] (pp. 178–179). Zhytomyr. [In Ukrainian].
3. Fotynskyi Orest Avksentiiovych, vykladach Zhytomyrskoho zhinochoho dukhovnoho uchylyshcha (1892–1908 rr., 1905, 1906) [Fotynsky Orest Avksentiiovych, lecturer of Zhytomyr women's ecclesiastical college (1892–1908, 1905, 1906)] (Fond 714, Inventory 1). State Archives of Zhytomyr region, Zhytomyr, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fond 175, Unit 2238. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Ulianovskii, V. I. (Comp.). (2014). *Biograficheskii slovar vypusnikov Kievskoi Dukhovnoi Akademii: 1819–1920-e gg.: materialy iz sobraniia prof. protoiereia F. I. Titova i arkhiva KDA* [Biographic glossary of Kyiv Theological Academy graduates: 1819–1920: materials from the collection of an archipriest F. I. Titov and from the archive of KTA]: *Vol. 1. A–I*. Kyiv. [In Russian]; Ulianovskii, V. I. (Comp.). (2015). *Biograficheskii slovar vypusnikov Kievskoi Dukhovnoi Akademii: 1819–1920-e gg.: materialy iz sobraniia prof. protoiereia F. I. Titova i arkhiva KDA* [Biographic glossary of Kyiv Theological Academy graduates: 1819–1920: materials from the collection of an archipriest F. I. Titov and from the archive of KTA]: *Vol. 2. K–P*. Kyiv. [In Russian].

6. Fond 304, Unit 1094. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. *Iz vlechenie iz protokolov soveta Kievskoi Dukhovnoi Akademii za 1886/7 god* [Excerpt from the protocols of Kyiv Theological Academy of 1886/7 year] (pp. 223–225). (1888). Kyiv. [In Ukrainian].
8. Luts, V. (1999, December). Z lystuvannia Oresta Fotynskoho [From the letters of Orest Fotynsky]. In *Pamiatky sakralnoho mystetstva Volyni na mezhi tysiacholit: pytan- nia doslidzhennia, zberezhennia ta restavratsii* [Volyn sacral art monuments on the turn of the millennia: issues of research, preservation and restoration]: *Proceedings of the 6th scientific conference of Volyn icon painting* (pp. 8–12). Lutsk, Ukraine. [In Ukrainian].
9. Fond 191, Unit 884, Folio 2. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. Matiash, I. B., Zvorskyi, S. L. et al. (Comps.). (2007). *Ukrainski arkhivisty (XIX–XX st.): biobibliografichniy dovidnyk* [Ukrainian archivists (19–20th centuries): biobibliographic reference book] (pp. 644–646). Kyiv. [In Ukrainian].
11. Fond 3, Unit 47257. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
12. Zasedaniia obshchestv. Obshchestvo Nestora Letopistca pri universitete sv. Vla- dimira [Meetings of societies. Society of Nestor the Chronicler at Saint Vladimir Uni- versity]. (1899). In *Kievskaiia starina* [Kievan past], Vol. 67, pp. 170–172. Kiev. [In Russian].
13. Zasedaniia obshchestv [Meetings of societies]. (1900). In *Kievskaiia starina* [Kievan past], Vol. 69, pp. 111–113. Kiev. [In Russian].
14. Zasedaniia obshchestv [Meetings of societies]. (1900). In *Kievskaiia starina* [Kievan past], Vol. 70, pp. 63–64. Kiev. [In Russian].
15. Chteniia v Istoricheskom obshchestve Nestora Letopistca [Readings in the His- torical Society of Nestor the Chronicler], Book 14, Is. 1, p. 37. (1900). [In Russian].
16. Ekskursiia O. A. Fotynskogo po Volynskoi gubernii dlia opisaniia pamiatnikov stariny [The excursion of O. A. Fotynsky in Volyn province for antiquities description]. (1900). In *Kievskaiia starina* [Kievan past], Vol. 71, pp. 196–206. Kiev. [In Russian].
17. Fond 31, Unit 1969. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
18. Arkheologicheskaia letopis Iuzhnoi Rusi [Archeological chronicle of Southern Rus]. (2003). In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine]: *Vol. 1. A–V* (pp. 132–133). Kyiv. [In Russian]; Fotinskii, O. (1904). Mogilnik kamennoi kladki v ur. Kniazhe Novograd-Volynskogo uezda [A stonework burial ground in Kni- azhe land in Novograd-Volynsky region]. In *Arkheologicheskaia letopis Iuzhnoi Rusi* [Archeological chronicle of Southern Rus], No. 6, pp. 229–231. [In Russian].
19. Fond 1, Unit 46339. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
20. Kondratiuk, R. Yu. (1997). Derzhavnyi arkhiv Zhitomyrskoi oblasti. Istoryko- kraieznavchyi narys [State archive of Zhytomyr district. Local history essay] (pp. 31–32). Zhytomyr. [In Ukrainian].
21. Yershov, V. (1914). Patriae patres. Mykhailo Petrovych Kudrytskyi [Patriae pa- tres. Mykhailo Petrovych Kudrytsky]. In *Volyn – Zhytomyrshchyna* [Volyn – Zhytomyr land], Is. 9, pp. 7, 9. [In Ukrainian]; Kurganovich, S. (1914). *Dionisii Zhabokritskii, episkop Lutckii i Ostrozhsckii* [Dionisii Zhabokritsky, the bishop of Lutsk and Ostroh]. Kyiv. [In Russian].

22. Starykov, H. (2004). *Restytutsiini superechky shchodo fondiv Kremenetskoho litseiu* [Restitutionary arguments concerning Kremenets lyceum] (pp. 640–652). [In Ukrainian]; Hetman, D. I. (2004). Ryzkyi myrnyi dohovir 1921 r. ta pytannia povnennia kulturnykh tsinnostei u polsko-ukrainskykh vzaiemynakh [Riga peace treaty of 1921 and the issues of cultural values restitution in the Polish-Ukrainian relations]. In *Mahisterium* [Magisterium], Is. 17. Istorichni studii, pp. 28–35. Kyiv. [In Ukrainian].

S. Mishchuk, H. Mishchuk

O. A. Fotynsky documents in the fonds of the Institute of Manuscript of VNLU and their role as a source for biographic and bibliographic studies in Volyn

In the article we analyzed the archival heritage of O. A. Fotynsky (1861–1931), Volyn historian, local studies specialist, educator and Volyn eparchial antiquarium initiator. The documents are studied according to their role as a source for Ukrainian biography studies. Revealed for science are hand-written documents of 1888–1923, deposited in the Institute of Manuscript of VNLU. Documental data serve as a source for the clarification and specification of the facts of O. A. Fotynsky biography and scientific work in the context of Volyn regional biography studies. The documents have also enabled us to update his scientific bibliography and expand the circle of his professional contacts, and more specifically, to define the subjects and specifics of O. Fotynsky correspondence with the eminent personalia of Ukrainian science and culture D. Bogdashevsky, V. Antonovych, N. Beliashevsky, D. Bagalii in the context of Ukrainian biography studies.

Key words: manuscripts, archive, O. Fotynsky, archeography, historical artifacts, Volyn, biography studies, bibliography studies.

С. Н. Мищук, Г. А. Мищук

Документы О. А. Фотинского в фондах Института рукописи НБУВ и их источниковедческая роль в исследованиях биографистики и библиографистики Волини

Проанализировано архивное наследие О. А. Фотинского (1861–1931) – волинского историка, краеведа, педагога, инициатора учреждения Волинского епархиального древлехранилища, в контексте исследований украинской биографистики. Выявлены и введены в научный оборот рукописные документы 1888–1923 гг., хранящиеся в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского. На основе документальных данных уточняются и конкретизируются факты биографии и научного творчества О. А. Фотинского в контексте исследований региональной биографистики Волини, дополнена его научная библиография, расширен круг профессиональных контактов, в частности, определена тематика и специфика переписки О. Фотинского с известными деятелями украинской науки и культуры Д. Богдашевским, В. Антоновичем, Н. Беляшевским, Д. Багалеем в контексте исследований украинской биографистики.

Ключевые слова: рукописи, архив, О. Фотинский, археография, памятники истории, Волинь, биографистика, библиографистика.